

ANALÝZA POTŘEB STŘEDOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ PŘI TVORBĚ SOČ A ROLE KNIHOVNY JAKO PARTNERA VE VZDĚLÁVACÍM PROCESU

ANALYSIS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS' NEEDS IN THE CREATION OF SECONDARY SCHOOL PROFESSIONAL ACTIVITIES AND THE ROLE OF THE LIBRARY AS A PARTNER IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Martin Krčál

Moravská zemská knihovna v Brně

Abstrakt

Účel – Článek se zaměřuje na analýzu potřeb středoškolských studentů při psaní Středoškolské odborné činnosti (SOČ) a na roli knihoven jako partnerů v tomto procesu. Cílem je identifikovat hlavní problémy, s nimiž se studenti potýkají, a ukázat možnosti, jak mohou knihovny přispět k rozvoji jejich informačních a metodologických kompetencí. Studie je zařaditelná do oblasti knihovnictví a informační vědy se zaměřením na vzdělávání.

Design / metodologie / přístup – Výzkum byl realizován metodou focus groups během exkurze úspěšných řešitelů SOČ do Moravské zemské knihovny v Brně v září 2023. Do výzkumu se zapojilo 30 studentů, kteří diskutovali o svých zkušenostech s výběrem tématu, procesem psaní odborných prací, využívanými zdroji a rolí knihoven. Data byla analyzována kvalitativním způsobem s důrazem na identifikaci kategorií potřeb a bariér.

Výsledky – Výzkum ukázal, že studenti oceňují přínos SOČ pro rozvoj odborných i praktických dovedností a pro jejich budoucí studium. Současně se potýkají s nedostatkem dostupných informačních zdrojů, omezeným přístupem k plným textům, časovou náročností a slabou metodickou podporou. Studenti nevnímali knihovny jako partnery při psaní odborných prací, využívali je spíše jen jako prostor k jejich vytváření. To odhaluje velký potenciál pro rozvoj knihovnických služeb, zejména v oblasti propagace rešeršních a konzultačních aktivit. Omezením výzkumu je záměrný výběr vzorku (úspěšní účastníci SOČ), který neumožňuje zobecnění výsledků.

Originalita / hodnota – Článek přináší první systematickou sondu do potřeb středoškolských studentů v českém kontextu z pohledu jejich práce na SOČ a role knihoven. Poukazuje na bariéry, které mohou

omezovat jejich motivaci, a nabízí doporučení, jak mohou knihovny aktivně vystoupit z role pasivních poskytovatelů prostorů a stát se partnery ve vzdělávacím procesu.

Klíčová slova: středoškolská odborná činnost; informační gramotnost; knihovny a vzdělávání; role knihoven; potřeby studentů; focus groups; podpora talentované mládeže

Abstract

Purpose – This article focuses on analyzing the needs of high school students when writing their High School Professional Activities (SOČ) and on the role of libraries as partners in this process. The aim is to identify the main problems students face and to show how libraries can contribute to the development of their information and methodological skills. The study falls within the field of library and information science with a focus on education.

Design / methodology / approach – The research was conducted using focus groups during an excursion of successful SOČ participants to the Moravian Library in Brno in September 2023. Thirty students participated in the research, discussing their experiences with choosing a topic, the process of writing academic papers, the sources they used, and the role of libraries. The data was analyzed qualitatively with an emphasis on identifying categories of needs and barriers.

Results – The research showed that students appreciate the contribution of SOČ to the development of professional and practical skills and to their future studies. At the same time, they face a lack of available information sources, limited access to full texts, time constraints, and weak methodological support. Students hardly perceived libraries as partners in writing professional papers, using them rather only as a space for their creation. This reveals great potential for the development of library services, especially in the area of promoting research and consultation activities. The limitation of the research is the deliberate selection of the sample (successful SOČ participants), which does not allow for generalization of the results.

Originality / value – The article provides the first systematic insight into the needs of secondary school students in the Czech context from the perspective of their work on SOČ and the role of libraries. It points out barriers that may limit their motivation and offers recommendations on how libraries can actively move away from their role as passive providers of space and become partners in the educational process.

Keywords: secondary school professional activities; information literacy; libraries and education; role of libraries; student needs; focus groups; support for talented youth

PROHLÁŠENÍ O UŽITÍ AI NÁSTROJŮ

Při psaní článku byly využity technologie umělé inteligence. Konkrétně ElevenLabs pro převod nahrávek na text, NotebookLM a Scite pro rešerši o ověřování zdrojů a nástroje ChatGPT a Gemini pro stylistické úpravy textu.

ÚVOD

Podpora mladých výzkumníků je v posledních letech patrným globálním trendem a klíčovou součástí národních strategií v oblasti vzdělávání talentované mládeže. Ve světě existuje řada prestižních soutěží zaměřených na rozvoj výzkumných dovedností středoškoláků. Mezi nejvýznamnější patří americká *Regeneron International Science and Engineering Fair (ISEF)*, největší mezinárodní soutěž tohoto typu, do níž se každoročně zapojí přes 1 800 studentů z více než 70 zemí (Society for Science, 2025a), a také *Regeneron Science Talent Search (STS)*, považovaná za nejprestižnější americkou soutěž pro mladé vědce (Society for Science, 2025b). V Evropě je klíčovou platformou *EU Contest for Young Scientists (EUCYS)*, která sdružuje vítěze národních soutěží ve věku 14–20 let a klade důraz na vědeckou excelenci i mezinárodní spolupráci (European Commision, 2025). Významnou roli hrají také tematicky zaměřené olympiády. Mezi národními soutěžemi lze zmínit německou *Jugend forscht*, která se zaměřuje na objevování mladých talentů ve vědě a technice (Stiftung Jugend forscht, 2025), či dánskou *Young Scientist*, orientovanou především na přírodní vědy (Novo Nordisk Foundation, 2025). Tyto iniciativy umožňují studentům rozvíjet odborné znalosti, získávat výzkumné zkušenosti, navazovat mezinárodní kontakty a otevírají jim dveře ke studiu na prestižních univerzitách. Podpora vědeckého potenciálu středoškoláků tak představuje celosvětový trend směřující k systematickému rozvoji budoucích generací vědců.

V českém vzdělávacím systému představuje jednu z významných forem podpory talentovaných studentů **Středoškolská odborná činnost (SOČ)**. Jde o soutěžní platformu, která motivuje žáky středních škol k samostatné badatelské, vědecké nebo odborné práci v široké škále oborů. Výstupy pokrývají humanitní a přírodní vědy, technické obory, ale také uměleckou tvorbu. Od svého vzniku v roce 1979 se SOČ stala tradiční součástí péče o nadané studenty a důležitým prvkem rozvoje akademického potenciálu mladé generace (Národní pedagogický institut, 2025).

Psaní SOČ klade na studenty nároky, které přesahují běžnou středoškolskou výuku. Aby mohli úspěšně zpracovat vlastní odborné téma, musejí si osvojit řadu pokročilých dovedností. Patří sem například schopnost formulovat výzkumný problém, provádět rešerši odborných zdrojů a kriticky s nimi pracovat, strukturovat odborný text, správně citovat a dodržovat etické standardy vědecké práce. V neposlední řadě se učí také prezentovat a obhajovat výsledky své práce před odbornou komisí, čímž si rozvíjejí komunikační a prezentační kompetence (Doseděl, 2015).

Zkušenost s psaním SOČ je pro mnoho studentů jejich prvním setkáním s vědeckou nebo odbornou prací. Může zásadně ovlivnit jejich další studijní a profesní směřování. Často se jedná o rozhodující impuls k volbě vysokoškolského oboru, zapojení do výzkumných projektů nebo navázání kontaktů s akademickou sférou. Práce na SOČ tak plní nejen vzdělávací, ale i socializační funkci. Student se učí pohybovat v akademickém prostředí, chápat principy odborné komunikace a získává sebevědomí ke svému dalšímu osobnímu rozvoji. Některé vysoké školy umožňují úspěšným řešitelům vyšších kol SOČ přijetí bez přijímacích zkoušek. Příkladem může být třeba Fakulta sociálních studií MU, která přijímá uchazeče ke studiu, pokud se umístili do 3. místa v krajském nebo celostátním kole SOČ ve vybraných oborech (Masarykova univerzita, 2025).

Navzdory těmto přínosům však studenti obecně při psaní odborných textů čelí řadě výzev. Mnozí z nich nemají přístup k odborným informačním zdrojům, chybí jim dovednosti pro jejich efektivní vyhledávání a zpracování, nejsou si jisti pravidly správné citace nebo postrádají metodické vedení (Valmores & Acedera, 2024). V tomto kontextu se jako klíčový partner nabízí knihovny, které disponují nejen potřebnými zdroji a technologiemi, ale také kvalifikovanými pracovníky, kteří mohou studentům nabídnout cílenou podporu a doprovázet je v celém procesu tvorby odborné práce. Samozřejmě záleží na typu knihovny a jejich možnostech.

Tento článek si klade za cíl identifikovat hlavní potřeby středoškolských studentů při psaní SOČ a představit konkrétní možnosti, jakými knihovny mohou na tyto potřeby reagovat. Zvláštní pozornost bude věnována službám knihoven, které mají potenciál posílit informační, metodologické a technologické kompetence studentů, a tím přispět nejen k jejich úspěchu v soutěži, ale i k jejich dlouhodobému akademickému a osobnostnímu růstu. Článek vychází

z výzkumu realizovaného v Moravské zemské knihovně v Brně, do něhož byli zapojeni úspěšní účastníci SOČ prostřednictvím skupinových rozhovorů.

ROLE KNIHOVEN PRO STUDENTY STŘEDNÍCH ŠKOL

Knihovny představují významného, ale často nevyužitého partnera středních škol při rozvoji informační gramotnosti a osobního rozvoje studentů. Nejsou pouze místem, kde se uchovávají knihy. Jejich potenciál spočívá v nabídce kvalitních informačních zdrojů, metodické podpory i přístupu k technologiím, které mohou studentům pomoci při psaní odborných prací, včetně SOČ. Podle Koncepce rozvoje knihoven je funkční spolupráce knihoven se školami všech stupňů nezbytná, protože školám umožňuje významně profitovat ze služeb knihoven a jimi spravovaných informačních zdrojů (Knihovnický institut, 2021).

Rámcové vzdělávací programy (např. pro základní a střední vzdělávání) zdůrazňují nutnost rozvíjení klíčových kompetencí, mezi nimiž hraje zásadní roli schopnost vyhledávat, třídit a efektivně využívat informace a vést žáky k celoživotnímu učení (Edu.cz, 2025). Přestože knihovny jako instituce nejsou v těchto dokumentech výslovně zmíněny, právě požadavek na učení práce s informacemi a se zdroji přirozeně otevírá prostor pro jejich aktivní zapojení do vzdělávacího procesu. Jinými slovy, spolupráce škol a knihoven se zde sice přímo neobjevuje, ale logicky se nabízí a bylo by vhodné ji v budoucnu do rámcových dokumentů promítnout.

Význam tohoto propojení potvrzuje také Memorandum o spolupráci Ministerstva kultury a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z roku 2021, které explicitně počítá se spoluprací v oblasti vzdělávání a využívání digitálních technologií při zpřístupňování knihovních služeb studentům i pedagogům (Národní knihovna, 2021). V tomto kontextu knihovny nenabízejí pouze širokou škálu tištěných i elektronických informačních zdrojů a vhodné studijní prostory, ale aktivně se podílejí také na rozvoji čtenářské, informační, mediální a digitální gramotnosti. Tyto kompetence jsou považovány za klíčové dovednosti pro uplatnění v 21. století (Knihovnický institut, 2021).

Podpora středoškoláků se liší podle typu knihovny. **Školní knihovny** mají podle doporučení MŠMT podporovat vzdělávací cíle školy, rozvíjet čtenářskou a informační gramotnost a zprostředkovávat přístup ke zdrojům informací (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [MŠMT], 2023). Mohou tak sehrát důležitou roli při psaní odborných prací, a to zejména tím, že pomáhají studentům orientovat se v informačních zdrojích, poradí s citacemi a nasměrují je

v případě potřeby na další instituce. Tam, kde jejich fond nebo zázemí nestačí, mohou studenty odkázat na městské či krajské knihovny nebo na centrální služby, jako jsou Knihovny.cz či Získej, které zajišťují přístup k rozsáhlejším fondům.

Městské a krajské knihovny nabízejí širší spektrum služeb i odborné vedení. Díky rozsáhlejším fondům, kvalifikovanému personálu a přístupu k licencovaným databázím mohou studentům poskytovat konzultace při rešerši, pomoc s citacemi i prostor ke studiu. Zároveň propojují středoškoláky s dalšími informačními institucemi a posilují spolupráci mezi školami a knihovnami v regionu.

Akademické knihovny pak mohou představovat přirozený most mezi střední a vysokou školou. Nabízejí přístup k odborným databázím, vědeckým časopisům a repozitářům, pořádají konzultace a workshopy o práci s informacemi či akademickém psaní, které lze nabídnout i talentované mládeži. Zajímavé může být také propojení s univerzitními odborníky, kteří mohou pomoci studentům se zpracováním jejich tématu, ale také osvojit si principy vědecké práce a tím je připravit na vysokoškolské studium.

Další část bude zaměřena na oblasti, v nichž mohou být knihovny pro studenty středních škol přínosem.

Podpora čtenářské a informační gramotnosti

Rozvoj čtenářské a informační gramotnosti, stejně jako podpora kritického myšlení, patří k základním předpokladům úspěšného studia i v dalším vzdělávání a profesním životě, což dokládají různé studie (Gretes, 2013). Knihovny mohou být v tomto směru klíčovým partnerem škol, protože propojují přístup ke kvalitním zdrojům s metodickou podporou při jejich využívání. Nabízejí široké spektrum literatury od beletrie po odborné texty a pomáhají studentům rozvíjet jazykové dovednosti, porozumění textu i schopnost kriticky s ním pracovat.

V tomto kontextu by významnou úlohu měly sehrávat zejména školní knihovny. Podle tematické zprávy České školní inspekce z roku 2020 zaměřené na rozvoj čtenářské gramotnosti na středních školách však pouze 4 % žáků uvádějí, že ve své školní knihovně nacházejí knihy, které chtějí číst (Česká školní inspekce, 2020, s. 12). Tento fakt může naznačovat nedostatečnou akviziční politiku, omezené finanční prostředky na nákup nové literatury nebo také nízkou

informovanost studentů o fondech knihovny. Zároveň se otevírá možnost intenzivnější spolupráce s knihovnou v dané obci.

Kromě budování kvalitního fondu hrají důležitou roli také čtenářské aktivity a akce pořádané knihovnami. Pro středoškoláky mohou mít podobu čtenářských klubů, autorských besed, workshopů tvůrčího nebo odborného psaní, literárních soutěží, tematických diskuzí apod. Tyto aktivity, které pomáhají rozvíjet kreativitu a komunikační a argumentační schopnosti, pomáhají také posilovat vztah mladých lidí k literatuře a podporují rozvoj čtenářské komunity, která se může stát důležitým zdrojem motivace i inspirace pro čtení (Šlapal & Gaszková, 2021).

Schopnost kriticky číst úzce souvisí s dovedností orientovat se v záplavě poznatků a textů. Studenti by měli umět potřebné informace nejen vyhledat, ale i posoudit jejich spolehlivost a správně je využít při své práci. Knihovny proto nabízejí konzultace a workshopy zaměřené na rešeršní strategie, hodnocení zdrojů a základy akademické integrity. Učí studenty pracovat s portály jako Knihovny.cz, které propojují fondy českých knihoven, nebo s nástroji pro správu citací, např. Citace PRO. Současně je důležité seznamovat studenty s novými trendy ve vyhledávání, včetně moderních rešeršních nástrojů založených na umělé inteligenci, které mohou práci výrazně zjednodušit. Je však třeba zdůraznit, že práce s těmito nástroji nemusí být vždy snadná, vyžaduje nové postupy a osvojování dovedností, které mohou studentům činit obtíže. Právě tato role je důležitá a je třeba se na ni do budoucna připravit.

Černá a Černý (2012) navíc poukazují na význam aktivního zapojení knihovníků do výuky a na potřebu užší spolupráce mezi knihovníky a pedagogy. Podle jejich názoru může tento přístup vést k posílení efektivity vzdělávacího procesu a ke zvyšování jeho celkové kvality. Jak upozorňuje Merga (2020), školní knihovníci mohou významně přispívat k vytváření čtenářské kultury tím, že propojují povinnou četbu s čtením pro radost, pomáhají studentům vybírat knihy podle jejich zájmů a nabízejí prostor pro sdílení čtenářských zkušeností. Tím se knihovna stává nejen místem přístupu k literatuře, ale i prostředím, které aktivně rozvíjí čtenářskou identitu studentů.

Knihovny tedy nepředstavují jen sklad tištěných či digitálních dokumentů, ale především bránu k ověřeným a kvalitním informacím. Jejich role spočívá v tom, že studenty učí, jak se v informačním prostředí orientovat, jak z něj získávat relevantní zdroje a jak je využívat v souladu s etickými pravidly. Tím přispívají k rozvoji odpovědných a kriticky myslících občanů.

Rovný přístup k informacím a technologiím

Jednou z důležitých rolí knihoven má být zajišťování rovného přístupu k informacím, informačním zdrojům a technologiím bez ohledu na sociální či ekonomické zázemí studentů, což je obecně zakotveno jak v platné legislativě, tak ve strategických dokumentech knihoven (Knihovní zákon, 2001; Knihovnický institut, 2021, s. 9). V prostředí, kde se školní úkoly i komunikace stále více přesouvají do online prostředí, se tato funkce stává naprosto klíčovou. Knihovny proto nabízejí nejen přístup k internetu a počítačům, ale také k odborným databázím, elektronickým knihám, tiskovým a kopírovacím službám i dalším technologiím, které jsou nezbytné pro moderní studium.

Pro mnoho středoškoláků je knihovna často jediným místem, kde mohou vypracovávat seminární práce, vyhledávat a analyzovat studijní materiály nebo připravovat prezentace v prostředí vybaveném kvalitní technikou a potřebnými softwarovými nástroji. Zázemí knihovny by zároveň mělo studentům umožnit osvojit si praktické digitální dovednosti od práce s kancelářskými aplikacemi až po základy rešerše v odborných databázích. V tomto smyslu knihovna nefunguje pouze jako poskytovatel technického vybavení, ale i jako pedagogický partner, který studenty učí technologie smysluplně využívat k učení a k rozvoji vlastních projektů.

Bezpečný prostor pro budování komunit

Knihovna může sehrát zásadní roli jako bezpečné, inkluzivní a neutrální prostředí, kde se studenti cítí respektováni bez ohledu na své názory, původ či studijní výsledky. Výzkumy ukazují, že studenti oceňují knihovnu nejen jako místo pro učení, ale i jako prostor, kde mohou uniknout stresu a hluku školního dne a najít klid k relaxaci či čtení pro radost. Takové prostředí podporuje well-being, umožňuje svobodnou prezentaci názorů, rozvoj kultury dialogu i prostor pro tvořivost, což má význam i pro posilování demokratických hodnot (Loh & Binny, 2024, s. 399-400).

Současně může knihovna fungovat jako komunitní platforma, která propojuje studenty, pedagogy i odborníky z praxe se společnými tématy. Diskusní kluby, panelové debaty, workshopy či studentská fóra umožňují nejen sdílení znalostí, ale i prezentaci vlastních nápadů a projektů. V této souvislosti bývá v některých zahraničních studiích knihovna studenty

vnímána jako sanctuary space (v překladu bezpečné útočiště) nebo safe space (bezpečné místo), kde studenti mohou bezpečně rozvíjet své zájmy a vztahy (Merga, 2021, s. 672).

Knihovny prokazatelně představují pro středoškolské studenty nejen zdroj studijní literatury a informačních zdrojů, ale především komplexního vzdělávacího a komunitního partnera, který doplňuje formální školní výuku. Nabízejí prostor pro rozvoj čtenářské, informační, digitální i mediální gramotnosti, pomáhají při psaní odborných prací a přípravě k maturitě, zajišťují rovný přístup k technologiím a fungují jako bezpečné místo podporující well-being, kreativitu i otevřený dialog. Přestože rámcové vzdělávací programy zatím roli knihoven výslovně nezohledňují, požadavky na rozvoj kompetencí, které v nich jsou zakotveny, jasně ukazují na jejich nepostradatelnost. Do budoucna by proto mělo být systematické zapojení knihoven do vzdělávacího procesu považováno za klíčový krok, jenž přispěje k rovnosti šancí a k výchově samostatných, kriticky uvažujících a odpovědných občanů.

METODOLOGIE VÝZKUMU

Kontext výzkumu

V září 2023 proběhlo v Brně tradiční týdenní soustředění pro úspěšné řešitele národního kola SOČ, jehož cílem bylo rozvíjet kompetence talentovaných studentů v oblasti tvorby odborných textů, práce s informacemi a prezentace výsledků výzkumu. Program soustředění zahrnoval vzdělávací a tréninkové aktivity i doprovodný program v podobě exkurzí, jejichž záměrem bylo nabídnout účastníkům inspiraci a praktické zkušenosti z různých odborných prostředí.

Jednou z těchto aktivit byla exkurze do Moravské zemské knihovny v Brně, druhé největší veřejně přístupné knihovny v České republice. Exkurze poskytla studentům nejen možnost seznámit se s činností a službami knihovny, ale stala se také prostředím pro realizaci výzkumného šetření zaměřeného na jejich zkušenosti s přípravou odborných prací a na roli knihoven v tomto procesu.

Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo analyzovat potřeby talentovaných středoškolských studentů při přípravě odborných textů, zejména prací v rámci soutěže SOČ, a posoudit, jakým způsobem mohou knihovny tyto potřeby naplňovat.

Na tento hlavní cíl navazovaly dílčí cíle:

- Zmapovat zkušenosti studentů s výběrem tématu a postupem při psaní odborných prací.
- Identifikovat zdroje informací, které studenti při tvorbě odborných textů využívají, a způsoby jejich vyhledávání.
- Zjistit, jakou roli hrají knihovny a knihovníci v procesu psaní SOČ a jak jsou vnímány jejich služby.
- Odhalit překážky a problémy, se kterými se studenti při práci se zdroji setkávají.
- Navrhnout doporučení pro rozvoj knihovnických služeb zaměřených na podporu talentované mládeže.

Popis výzkumné metody

Pro výzkum byla zvolena metoda focus groups, a to především z důvodu časových možností účastníků, které neumožňovaly realizaci individuálních rozhovorů. Zároveň tato metoda

poskytla vhodný rámec pro zachycení postojů studentů a jejich názorů k dané problematice. Vychází z principů individuálních rozhovorů, liší se však počtem respondentů, který se obvykle pohybuje v rozmezí 6–10, a realizací rozhovorů v rámci celé skupiny (Chráška, 2016, s. 178). Díky vzájemné interakci mohou účastníci diskusi rozvíjet, inspirovat se navzájem a přinášet nové pohledy na zkoumaný fenomén, což umožňuje hlubší porozumění tématu. Podle Kubackiho je tato metoda postavena především na dynamice skupiny (Kubacki & Rundle-Thiele, 2017). Focus groups kladou důraz na roli facilitátora, který usměrňuje debatu, zajišťuje prostor všem účastníkům a eliminuje možné spory (Appleton, 2017, s. 49). Obvykle se využívá i zapisovatel a se souhlasem skupiny je možné pořizovat audio či videozáznamy pro pozdější analýzu.

Je však nutné upozornit, že závěry z focus groups nelze zobecňovat a v případě potřeby je vhodné kombinovat je s kvantitativními metodami. Na výsledky má vliv složení skupiny i její znalosti, přičemž problémem může být i obava některých účastníků vyjádřit své názory (Krueger, 2015, s. 14–16). Focus groups jsou tradičně využívány zejména v komerčním sektoru, ale uplatňují se i v knihovnách, například při hodnocení služeb, fondů či prostorů.

Výběr vzorku

Vzorek účastníků byl záměrný (purposive sampling). Do výzkumu byli zahrnuti studenti, kteří se úspěšně umístili v národním kole SOČ a následně se zúčastnili týdenního soustředění absolventů. Tito studenti představují skupinu talentované středoškolské mládeže s prokázanými zkušenostmi v oblasti přípravy odborných textů, a proto odpovídají cílům výzkumu, jímž je analýza specifických potřeb nadaných studentů ve vztahu ke knihovnickým službám. Exkurze do Moravské zemské knihovny se zúčastnilo 31 studentů, z nichž 30 udělilo informovaný souhlas s účastí, a stali se tak výzkumným vzorkem. Tito respondenti byli rozděleni do tří skupin po deseti účastnících, čímž byla vytvořena struktura vhodná pro vedení focus groups. Organizace do menších kolektivů umožnila efektivní moderaci diskuse, podpořila aktivní zapojení všech účastníků a zároveň zajistila dostatečnou hloubku i šíři získaných dat.

Průběh výzkumu

Rozhovory se uskutečnily v rámci exkurze do Moravské zemské knihovny. Moderovala je studentka střední školy Kristýna Krčálová podle předem připraveného a schváleného scénáře. Zapojení vrstevnice cílové skupiny mělo pomoci, aby se účastníci cítili uvolněněji a byli

otevřenější při sdílení svých zkušeností. Na rozhovorech byl přítomen také autor tohoto článku, který zapisoval poznámky a v případě potřeby kladl doplňující otázky. Všechny tři skupinové rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon. Po převedení do textové podoby byly záznamy smazány. Každá z focus group měla přibližně čtyřicetiminutovou časovou dotaci a byla rozdělena do několika částí, které na sebe plynule navazovaly.

Na začátku byli účastníci přivítáni, seznámeni s podmínkami výzkumu a požádáni o podepsání informovaného souhlasu. Následovalo krátké vysvětlení cíle výzkumu a způsobu jeho průběhu. Moderátorka zdůraznila dobrovolnost účasti, anonymitu výpovědí i skutečnost, že rozhovory budou nahrávány na mobilní telefon. Účastníci měli možnost se záznamem nesouhlasit. V takovém případě by byly pořizovány pouze písemné poznámky. K této situaci ale nedošlo ani v jedné ze skupin.

Vlastní rozhovor začínal krátkými zahřívacími otázkami, jejichž cílem bylo uvolnit atmosféru a motivovat účastníky k aktivnímu zapojení. Studenti stručně představili svá témata SOČ a popsali, co je na práci bavilo a co jim naopak působilo obtíže.

Hlavní část rozhovoru se zaměřovala na proces psaní odborných prací. Diskutovalo se, jak si studenti vybírali téma, odkud čerpali první informace, jaké zdroje využívali a jakým způsobem je vyhledávali. Pozornost byla věnována také otázce, zda jim s přípravou pomáhali konkrétní lidé (učitelé, odborní konzultanti) a jakým způsobem. Důležitým tematickým okruhem byla rovněž role knihoven. Zajímalo nás, zda je studenti při práci využívali, jaké služby jim knihovníci poskytli a zda byly tyto služby pro jejich potřeby dostatečné. Moderátorka i přítomný zapisovatel v případě potřeby kladli doplňující otázky, aby získali hlubší vhled do odpovědí.

V závěru rozhovorů byli studenti vyzváni k celkové reflexi programu soustředění, exkurze i návštěvy knihovny. Otázky směřovaly spíše k jejich subjektivnímu hodnocení a měly za cíl rozhovor přirozeně uzavřít.

Celý průběh rozhovorů se opíral o interakci mezi účastníky, která umožnila sdílení zkušeností, vzájemné doplňování a inspiraci. Všechny tři rozhovory byly nahrány a následně přepsány do textové podoby pomocí nástroje ElevenLabs, přičemž záznamy byly po přepisu smazány a odpovědi anonymizovány.

VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Vyhodnocení rozhovorů proběhlo z časových důvodů až s odstupem v březnu 2025. Při analýze byl využit především jejich přepis a podrobné poznámky. Výhodou časového odstupu bylo, že do vyhodnocení nevstupovaly bezprostřední subjektivní dojmy z průběhu rozhovorů, ale práce se opírala výhradně o reálná data.

Z analýzy rozhovorů vykrystalizovalo 5 hlavních kategorií a 20 podkategorií, jejichž přehled uvádím v následující tabulce. Hlavní kategorie jsou pak podrobněji rozebrány v dalším textu.

Kategorie	Podkategorie
Výběr tématu SOČ	● motivace ● vliv školy, vedoucího nebo konzultanta ● změna tématu
Proces psaní	● pracovní návyky ● rozdíly mezi SOČ a jinými středoškolskými pracemi ● organizace práce ● používané nástroje
Zdroje informací	● problémy s vyhledáváním ● typy využívaných zdrojů ● elektronické a tištěné zdroje ● nedostatek zdrojů ● kvalita zdrojů
Role knihoven	● využívání knihovny ● služby knihovny ● knihovna jako prostor ● role knihovníků
Přínosy a limity SOČ	● rozvoj znalostí ● vliv na budoucí studium ● bariéry a problémy ● návrhy na zlepšení

Výběr tématu SOČ

Výběr tématu pro SOČ se u studentů opíral především o osobní zájem. Motivace často pramenila z koníčků a předchozích znalostí, což jim usnadnilo práci a vedlo k hlubšímu ponoření do problematiky. Jak uvedl jeden ze studentů, pro kterého byla práce na SOČ inspirací pro budoucí studium:

„Bylo mi jasné, že to chci studovat, a tak jsem si vybral SOČ, která je tomu blízko. Já jsem si vybral téma v molekulární biologii a biochemické analýzy v medicíně.“

Další studenti zdůrazňovali, že téma volili i s ohledem na svou budoucí profesní orientaci. V několika případech hrála roli i praktická využitelnost. Například studentka, která spolupracovala se Škodou Auto, uvedla:

„Chtěla jsem, aby práce měla konkrétní výsledek, proto jsem oslovila marketingové oddělení firmy.“

Významným faktorem byla také politika školy. Někteří účastníci popsali, že na jejich škole byla SOČ povinná, proto pragmaticky volili taková témata, která znají, aby je dokázali zvládnout. Objevily se i zkušenosti, kdy škola aktivně pomohla navázat kontakt na externisty. Jiní naopak vnímali podporu školy jako nedostatečnou, zejména právě kvůli chybějícím odborníkům mezi pedagogy:

„Neměli jsme učitele, který by tomu rozuměl. Nešlo o to, že by nechtěl pomoci, ale prostě to nebylo jeho téma.“

Většina studentů uvedla, že téma během psaní neměnili, zejména proto, že práce byla spojena s praktickou částí nebo projektem, do kterého už vložili mnoho energie:

„V průběhu psaní jsme téma určitě neměnili, protože už jsme měli rozpracovanou výrobu.“

Někteří však připustili, že jejich vztah k tématu se postupně vyvíjel. Zpočátku váhali, ale později se ujistili, že zvolený směr byl správný. Kritičtěji hodnotili spíše nedostatek informací o pravidlech soutěže, který mohl vést k nesouladu mezi obsahem práce a očekáváním porotců:

„Dostali jsme strašně málo informací o pravidlech. Věnovali jsme se věcem, co nám přišly důležité, ale komisi zajímalo něco jiného.“

Z rozhovorů tedy vyplývá, že studenti obvykle volí téma, k němuž mají osobní vztah nebo praktickou zkušenost, což zvyšuje jejich motivaci a umožňuje kvalitnější zpracování práce. Významnou roli hrála také podpora školy a dostupnost odborného vedení, které se mezi jednotlivými institucemi výrazně lišilo.

Proces psaní

Průběh psaní SOČ se mezi studenty lišil podle povahy zvoleného tématu i požadavků školy. Někteří jej přirovnávali k psaní maturitní nebo seminární práce a využívali podobné postupy a šablony:

„Stejně jsme to měli zároveň jako maturitní práci, jen jsme prohodili hlavičku.“

Jiní zdůrazňovali, že psaní SOČ bylo náročnější než běžné školní úkoly, protože vyžadovalo hlubší zpracování tématu a samostatnější přístup:

„U seminárky jsem nešel tolik do hloubky, u SOČ už ano.“

Mnoho studentů zdůrazňovalo, že psaní SOČ bylo velmi časově náročné a vyžadovalo pečlivé plánování. Zvláště u prací, které měly praktickou část, bylo nutné si celý postup dobře rozvrhnout, např. skloubit experimenty, výrobu modelů nebo sběr dat se samotným psaním textu. Někteří studenti zároveň uvedli, že na jejich škole byli na podobnou práci částečně připraveni, protože už dříve museli pravidelně psát odborné zprávy, například z praxe. Jak uvedl jeden z nich:

„Každý rok píšeme záznam z praxe, takže jsme na podobnou práci zvyklí.“

Z rozhovorů také vyplynulo, že studenti měli různé zkušenosti s tím, kolik prostoru jim psaní zabralo v rámci výuky. Část účastníků uvedla, že na střední škole se obecně píše málo a spíše se diskutuje, což kladlo na práci v SOČ vyšší nároky. Přesto většina vnímala proces psaní jako příležitost, která jim pomohla osvojit si dovednosti využitelné i v dalších studiích či profesní dráze.

Proces psaní SOČ tedy studenti vnímali jako náročnější a komplexnější než běžné školní práce. Přestože často vycházeli z postupů známých z maturitních či seminárních prací, psaní SOČ vyžadovalo hlubší analýzu, větší samostatnost a promyšlenější organizaci práce. Časová náročnost i praktická složka projektů kladly vysoké nároky na plánování, avšak zároveň vedly k posílení pracovních návyků. Zkušenost s psaním SOČ tak pro většinu účastníků představovala

významnou příležitost rozvíjet akademické dovednosti, které využijí v dalším studiu i profesní kariéře.

Zdroje informací

Studenti při vyhledávání informací často začínali u nejdostupnějších zdrojů, tedy u internetových vyhledávačů a obecných databází. Tyto nástroje představovaly první krok, který jim umožnil rychle získat základní přehled o tématu. Teprve následně někteří z nich přecházeli k odbornější literatuře nebo archivním materiálům. Typickým příkladem byla zkušenost studenta, který to popsal takto:

„Jako první jsem začal studovat školní archivní fond, kde byly kroniky a archiválie, a teprve potom jsem navštěvoval další instituce.“

Někteří studenti však u internetových zdrojů zůstali. Někdy to nebyla jejich osobní zkušenost, ale mluvili o svých spolužácích. Některé studenti mluvili o tom, že nevěděli, jak začít hledat informace pro svou práci, a ani vedoucí nebo konzultant je na zdroje nenavedl. Ocenili by v tom pomoc. To, že neznali možnosti hledání zdrojů, je nutilo zůstat u vyhledávačů a spoléhat se na ně.

„Vedoucí mi s hledáním moc nepomohl, spíš jsem si to musel najít sám.“

„Nevěděl jsem, jak postupovat, nikdo nám ve škole neporadil, ani učitelé. Tak jsem hledal prostě na Googlu.“

V případech, kdy byla práce orientována především prakticky, studenti nepřikládali vyhledávání zdrojů velký význam a nevěnovali mu mnoho času. Hlavní část své energie směřovali k samotnému provedení projektu a tvorbě praktických výstupů, zatímco práce s literaturou pro ně představovala spíše doplňkovou povinnost. Jeden z respondentů to vyjádřil slovy:

„První informace jsme hledali hlavně na internetu... naše hlavní práce byla spíš vyrobit funkční model než dělat nějaký výzkum.“

Výběr pokročilejších zdrojů se u studentů výrazně odvíjel od povahy jejich tématu a oboru. U přírodovědně zaměřených prací se objevovalo využití vědeckých databází, jako například Web of Science nebo Scopus. Naopak studenti z oblasti humanitních věd se více opírali o archivy, školní kroniky, muzejní sbírky či rozhovory s pamětníky. Některé rovněž uváděli, že

jim pomohlo nahlédnout do bakalářských či diplomových prací, a to nejen kvůli obsahu, ale především proto, aby pochopili strukturu odborného textu.

Vedle oficiálních cest se objevily také způsoby méně vhodné. Někteří studenti přiznali, že využívali například Sci-Hub k získání plných textů vědeckých článků, které jinak nebyly volně dostupné. Tento přístup dokládá výpověď jednoho z účastníků:

„Když jsem fakt nic nenašel, tak pak i Sci-Hub, protože tam jsou ty články celé, jinak bych se k nim vůbec nedostal.“

Výrazným tématem byla forma zdrojů. Někteří studenti preferovali práci s tištěnými materiály, protože jim více vyhovovalo dělat si do nich poznámky:

„Na počítači nevydržím číst několik hodin v kuse, radši si text vytisknu a zvýrazňuju si v něm.“

Jiní naopak upřednostňovali elektronické zdroje, zejména kvůli možnosti rychlého vyhledávání pojmů nebo snadnému přístupu k databázím na dálku. V diskusích zaznělo, že preference souvisely i s osobními potřebami, např. u studenta s dyslexií, pro kterého byla práce s tištěnými materiály snazší.

„Já to třeba taky musím vytisknout, protože jsem dyslektik, takže je to pro mě horší [číst elektronicky].“

Mnozí studenti naráželi na omezenou dostupnost zdrojů. Typickým problémem bylo, že k jejich specifickému tématu existovalo málo odborné literatury:

„Moje téma není moc známé, a metoda, se kterou jsem pracovala, není známá vůbec. Nakonec jsem musela hledat hlavně ve Web of Science.“

Problémem, který studenti často zmiňovali, byl omezený přístup k plným textům odborných článků. Jak uvedla jedna účastnice:

„Ne vždy vás to pustí k plnému textu, jsou tam volné a placené verze.“

To výrazně komplikovalo práci zejména těm, kteří se zabývali méně známými tématy, pro něž byla dostupná literatura omezená. Někteří studenti tento nedostatek obcházeli pomocí univerzitních přístupů, buď díky spolupráci s vysokoškolskými konzultanty, nebo proto, že již sami působili v laboratořích či výzkumných týmech. Jiní se uchýlovali k alternativním cestám, např. již zmiňované využívání Sci-Hubu, který jim umožnil získat články, jež nebyly volně

dostupné. Tento postup sice nabízel rychlé řešení, zároveň však odhaluje omezené povědomí o legálních možnostech zpřístupnění odborných zdrojů prostřednictvím knihoven a slabší orientaci v etických zásadách tvorby odborných prací.

Zaznělo také, že přístup k elektronickým databázím byl někdy vázán na VPN připojení přes univerzitní instituce, což komplikovalo práci mimo laboratoř či školní prostředí. Jak popsala jedna studentka:

„Primárně jsem se snažila přes VPN na ústavu, ale když jsem nebyla fyzicky tam, musela jsem hledat jinou cestu.“

Tato zkušenost ukazuje, že i talentovaní studenti s vysokou motivací narážejí na bariéry v přístupu k informacím, které mohou ovlivnit kvalitu jejich práce i jejich motivaci do budoucna. Místo toho, aby svůj čas věnovali analýze a psaní, často museli hledat způsoby, jak vůbec získat potřebnou literaturu.

Vedle literatury a databází se studenti často obraceli i na odborníky z praxe či akademického prostředí. Konzultanti jim poskytovali doporučení, předávali zkušenosti a někdy zprostředkovali i přístup k materiálům:

„Profesor mi ukazoval bakalářské práce, abych viděl, jak se to píše, a doporučil mi odbornou literaturu.“

Lze říci, že práce se zdroji byla pro studenty jednou z nejnáročnějších částí přípravy SOČ. Ukázalo se, že studenti kombinovali široké spektrum zdrojů, od archivů a tištěných materiálů až po vědecké databáze a digitální platformy. Preference elektronických či tištěných zdrojů byly individuální a často souvisely s osobními pracovními návyky. Přestože studenti dokázali být v hledání zdrojů kreativní, nejčastěji se potýkali s nedostatkem odborné literatury a omezeným přístupem k plným textům. Důležitou součástí jejich informační strategie se proto stávali i jejich učitelé, konzultanti a odborníci, kteří je nasměrovali a poskytli jim praktickou podporu. V tomto výčtu však zcela chyběli knihovníci – studenti je jako potenciální zdroj podpory vůbec nezmiňovali. Ukázalo se, že je ani nenapadlo obrátit se na ně s prosbou o pomoc při vyhledávání literatury nebo při práci s databázemi, a knihovnu tak vnímali spíše jako prostor pro samostatné studium než jako instituci, která jim může aktivně usnadnit přístup k odborným informacím.

Role knihoven

Zajímavý v celém výzkumu je pohled na roli knihoven při tvorbě SOČ. Pouze dva studenti uvedli, že knihovnu využili jako zdroj odborných publikací, přičemž jeden z nich výslovně zmínil Moravskou zemskou knihovnu v Brně. Jejich zkušenost byla spojena především s exkurzí, kde se naučili vyhledávat v katalozích a orientovat se v prostoru knihovny:

„Šli jsme na exkurzi do knihovny a tam nám ukázali, jak se dají najít knihy. Díky tomu jsem pak velkou část zdrojů získala tady.“

Několik dalších studentů knihovnu zmiňovalo pouze jako místo ke studiu a psaní, které vnímali jako klidné a motivující prostředí, často vhodnější než domácí podmínky:

„V knihovně jsem strávila opravdu hodně hodin, často i pět denně. Bylo mi tu příjemněji než doma.“

Studenti oceňovali také možnost pracovat zde společně s vrstevníky, ale upozorňovali na omezenou otevírací dobu, zejména o víkendech. Někteří by uvítali přístup mimo běžné hodiny prostřednictvím čipových karet, jak to funguje v některých knihovnách.

Z rozhovorů vyplynulo, že knihovníci nebyli studenty vnímáni jako aktivní zdroj podpory při psaní SOČ. **Respondenti uvedli, že je ani nenapadlo požádat knihovníky o pomoc při rešerši nebo vyhledávání informací.** Zajímavé k tomu byly tyto dva komentáře:

„Vůbec jsem nevěděl, že knihovník může udělat rešerši. Stejně bych ji ale asi nevyužil, chtěl jsem si to najít sám.“

„Nechtěla jsem zatěžovat další lidi, bylo mi příjemnější hledat si to sama.“

Lze tedy říci, že studenti knihovníky při psaní SOČ nevyužívají především ze dvou důvodů. Jednak o možnostech jejich podpory vůbec nevědí, a zároveň mají pocit, že by je obtěžovali, a raději si informace vyhledají sami. Tento postoj naznačuje, že je nutné hledat cesty, jak knihovníky studentům více přiblížit. Klíčová je především viditelná propagace rešeršních a konzultačních služeb, která musí být jasně komunikována jako bezpečná a bezbariérová možnost, kterou mohou studenti využít bez obav.

Zapojením knihovníků do školních projektů a soutěží by si na jejich přítomnost studenti postupně zvykli a začali by je vnímat jako přirozenou součást podpory při studiu a odborné práci. Za zvážení stojí také možnost, aby se knihovníci stali součástí podpůrných týmů SOČ, čímž by se posílila jejich důvěryhodnost a využívání jejich odborných kompetencí.

Ukázalo se, že role knihovny byla vnímána velmi omezeně. Jen dva studenti ji využili jako zdroj odborných informací, zatímco většina ostatních ji spojovala spíše s prostorem pro práci. Knihovníci nebyli vůbec vnímáni jako možní partneři při vyhledávání či zpracování zdrojů. Tento fakt ukazuje na značný potenciál pro knihovny, které by mohly více propagovat své informační služby a studentům aktivně nabízet podporu při psaní odborných prací.

Přínosy a limity SOČ

Studenti se shodovali, že práce na SOČ jim pomohla rozvíjet odborné znalosti i praktické dovednosti. V přírodovědných oborech šlo zejména o zvládnutí laboratorních metod a statistických postupů, v humanitních pak o práci s archivními materiály, psaní odborného textu nebo rozvoj argumentačních schopností. Jak uvedla jedna studentka:

„Díky SOČ jsem se naučila pracovat se statistickými daty, což se mi bude hodit i na vysoké škole.“

Pro řadu účastníků byla SOČ důležitým rozhodovacím momentem při volbě vysoké školy nebo oboru, kterému se chtějí dále věnovat. Někteří díky ní objevili nový zájem, jiní si potvrdili, že vybraný směr je pro ně vhodný. Jeden z respondentů uvedl:

„SOČ mě utvrdila v tom, že chci jít na medicínu. Už během práce jsem věděl, že mě ten obor baví.“

Vedle přínosů studenti zmiňovali i limity a překážky, s nimiž se během přípravy setkávali. Nejčastěji šlo o časovou náročnost, kdy bylo obtížné skloubit psaní práce se školními povinnostmi a dalšími aktivitami.

Výraznou bariérou byla také práce se zdroji. Studenti opakovaně poukazovali na omezený přístup k plným textům odborných článků, nedostatek literatury k méně známým tématům nebo nutnost hledat alternativní cesty, jako je využívání univerzitních přístupů či neoficiálních platforem. Problémem bylo i to, že knihovníky vůbec nevnímali jako možný zdroj podpory, takže většinou zůstávali odkázáni sami na sebe.

Objevovaly se také zmínky o omezené podpoře ze strany školy či vedoucích prací, zejména pokud téma přesahovalo odbornost dostupnou na střední škole. V takových případech museli studenti spoléhat na vlastní iniciativu nebo na externí kontakty.

Dalším problémem byla nedostatečná informovanost o pravidlech soutěže. Někteří studenti popsali, že nevěděli, jaké požadavky komise skutečně klade, což vedlo k rozdílu mezi jejich očekáváním a hodnocením.

SOČ byla studenty vnímána jako cenná příležitost k rozvoji odborných znalostí i praktických dovedností, která měla přímý dopad na jejich další studijní a profesní směřování. Přinesla jim první zkušenosti s vědeckou či odbornou činností, posílila jejich pracovní návyky a pomohla jim ujasnit si budoucí obor zájmu.

Celkově lze říci, že ačkoli SOČ přináší studentům mnoho benefitů, limity spojené zejména s dostupností zdrojů a podporou ze strany institucí mohou jejich motivaci oslabovat. Právě zde se otevírá prostor pro aktivnější zapojení knihoven a odborných pracovišť, které mohou bariéry snížit a studentům nabídnout systematickou podporu.

VÝSLEDNÁ DOPORUČENÍ

Výsledky výzkumu ukazují, že středoškolští studenti vnímají práci na SOČ jako jedinečnou příležitost k rozvoji odborných i praktických dovedností, která významně ovlivňuje jejich budoucí studijní a profesní směřování. Přesto se potýkají s řadou problémů, zejména v oblasti práce se zdroji, dostupnosti odborné literatury a podpory ze strany institucí. Jejich zkušenosti potvrzují, že ačkoli mají vysokou motivaci a zájem o zvolené téma, často jim chybí metodické vedení a jistota v tom, jak efektivně postupovat při rešerši a zpracování odborného textu. Knihovny zde mohou nabídnout cílené workshopy o psaní odborných textů, školení k práci s citačními manažery či individuální konzultace zaměřené na metodiku rešerše.

Jedním z nejvýraznějších zjištění je minimální role knihoven v celém procesu. Studenti je téměř nevnímají jako partnery při psaní odborných prací, využívají je převážně jen jako klidný prostor pro studium. Knihovníci byli vnímáni spíše jako pasivní součást instituce než jako aktivní průvodci při práci s informacemi. Tento fakt naznačuje značný potenciál, který zůstává nevyužit. Knihovny by mohly aktivně propagovat rešeršní služby, nabízet mentoring při práci se zdroji a pořádat tematické akce pro středoškoláky. Je při tom nutné využívat atraktivní formáty, které studenty zaujmou, a nezůstat u frontální výuky. Účinné by bylo také zapojení knihovníků přímo do týmů SOČ nebo do školních projektů, aby studenti viděli jejich roli v praxi.

Dalším významným problémem je nerovný přístup k odborným informačním zdrojům. Studenti opakovaně naráželi na placené databáze, omezený přístup k plným textům článků a nedostatek literatury u méně známých témat. Někteří tento deficit řešili alternativními a ne vždy legálními cestami (např. využíváním Sci-Hubu). To odhaluje nejen slabší povědomí o možnostech knihovních služeb, ale také nutnost systematického vzdělávání studentů v oblasti akademické integrity a etického využívání informací. Knihovny mohou nabídnout přístup k licencovaným databázím, zprostředkovat službu MVS nebo službu Získej z portálu Knihovny.cz. Dále mohou studenty seznamovat s legálními cestami získávání zdrojů a školit je v zásadách akademické etiky.

Výzkum rovněž odhalil rozdíly mezi jednotlivými školami a vedoucími prací. Zatímco někteří učitelé dokázali studenty účinně nasměrovat k vhodným zdrojům nebo konzultantům, jiní podporu neposkytovali vůbec, což vedlo k větší izolovanosti studentů při práci. Tato

nerovnováha poukazuje na nutnost lepší systémové spolupráce mezi školami, knihovnami a případně univerzitními pracovišti. Knihovny se mohou stát mostem mezi školami a akademickým prostředím, např. formou partnerských programů, kde by poskytovaly pedagogům i studentům metodické materiály, doporučené bibliografie, případně společné semináře s univerzitními odborníky. Současně mohou nabídnout technologické zázemí pro digitální přístup k informacím a budovat specializovaná digitální rozhraní, např. využitím portálu Knihovny.cz a jeho oborových řezů, které umožňují cílené vyhledávání zdrojů podle konkrétních vědních oblastí. Tím by knihovny vytvořily centralizovaný a snadno dostupný nástroj, jenž studentům i pedagogům usnadní orientaci v dostupné literatuře a prohloubí jejich zapojení do odborné práce.

Z hlediska přínosů lze konstatovat, že SOČ představuje důležitý nástroj pro rozvoj mladých lidí. Podporuje nejen odborné znalosti, ale i pracovní návyky, kritické myšlení a schopnost samostatné organizace práce. Studenti ji hodnotí pozitivně zejména jako přípravu na vysokoškolské studium a jako prostředek k osobnímu rozvoji. Bariéry, které však zažívají, což je zejména časová náročnost, nedostatek zdrojů a slabá informovanost o možnostech podpory, mohou jejich motivaci oslabovat a snižovat potenciální přínosy soutěže. Knihovny mohou tyto bariéry zmírňovat poskytováním flexibilních služeb (např. prodloužené otevírací doby, samoobslužný přístup pomocí čipových karet), nabídkou studijních prostor přizpůsobených skupinové i individuální práci, pořádáním motivačních akcí pro mladé výzkumníky a školeními zaměřenými na rozvoj osobních kompetencí.

Do budoucna je proto klíčové, aby knihovny aktivně vystoupily z role pasivního poskytovatele prostoru a zdrojů a více se zapojily do vzdělávacího procesu. Mohou se stát přirozenými partnery při psaní odborných prací, pokud budou systematicky propagovat své řešeršní a konzultační služby, spolupracovat se školami a nabízet programy cíleně zaměřené na talentované středoškoláky. Za zvážení stojí také dlouhodobé programy typu „Knihovna pro SOČ“, v rámci nichž by knihovníci fungovali jako mentoři, konzultanti i organizátoři workshopů. Tím by se zvýšila důvěryhodnost knihoven a jejich přínos by byl pro studenty jasně viditelný.

LIMITY VÝSTUPU

Výstupy výzkumu je třeba interpretovat s vědomím několika omezení. Především je nutné zdůraznit, že vzorek tvořili studenti, kteří se umístili v národním kole SOČ a následně se zúčastnili soustředění absolventů. Jedná se tedy o **specifickou skupinu vysoce motivovaných a nadaných středoškoláků**, jejichž zkušenosti a potřeby nemusí být zobecnitelné na celou populaci studentů středních škol.

Dalším limitem je samotná **metoda focus groups**, která umožňuje hlubší vhled do postojů a názorů účastníků, avšak není vhodná pro kvantitativní zobecnění výsledků. Diskuze v rámci skupiny může být také ovlivněna vzájemnou dynamikou účastníků – někteří studenti mohli být otevřenější, zatímco jiní mohli své názory potlačit.

Určité omezení představuje i téma práce se zdroji, kde se ukázalo, že studenti často neměli povědomí o možnostech podpory ze strany knihoven. Je tedy možné, že jejich odpovědi reflektují spíše **subjektivní zkušenost než skutečný potenciál využití knihovnických služeb**.

V neposlední řadě je třeba zohlednit, že **výzkum zachycuje stav k září 2023** a nevypovídá o dlouhodobých změnách či trendech. Výstupy je proto vhodné chápat jako sondu do potřeb a zkušeností specifické skupiny studentů, která může sloužit jako východisko pro další, širší výzkumy.

ZÁVĚR

Výzkum ukázal, že středoškolští studenti vnímají psaní SOČ nejen jako soutěžní aktivitu, ale především jako zkušenost, která formuje jejich akademickou identitu a podporuje rozhodování o budoucím studiu. Zároveň se však odhalily mezery v podpoře, zejména v oblasti dostupnosti informačních zdrojů a metodického vedení.

Pro knihovny z toho vyplývá příležitost posunout svou roli směrem k aktivnímu partnerství. Nejde jen o poskytování fyzických prostor či fondů, ale o systematickou práci s mladými výzkumníky, tedy nabízet jim technologické zázemí, učit je práci s informacemi, pomáhat jim překonávat bariéry v přístupu k odborné literatuře a propojovat je s akademickou komunitou.

Digitální služby představují pro knihovny velkou příležitost. Portál Knihovny.cz i vyvíjená Česká digitální knihovna mohou studentům nabídnout rychlý a spolehlivý přístup k odborným zdrojům. Stejně logickým krokem je modernizace zavedených národních služeb, jako jsou Ptejte se knihovny nebo Získej, a rozšiřovat jejich funkce i atraktivitu v digitálním prostoru, kde mladí lidé tráví podstatnou část svého času. Do budoucna by však nemělo jít jen o modernizaci, ale také o vznik nových národních služeb, které budou reagovat na aktuální potřeby studentů. Klíčovým cílem je centralizace knihovnických digitálních nástrojů, protože jejich vývoj je finančně i technicky náročný a lokální řešení postrádají dlouhodobou udržitelnost i ekonomický smysl.

SOČ tak otevírá prostor pro intenzivnější spolupráci mezi školami, knihovnami a univerzitami. Pokud knihovny dokážou tuto roli naplnit, stanou se nejen podporou pro jednotlivé studenty, ale i důležitým článkem širšího vzdělávacího ekosystému. Do budoucna by proto měly usilovat o to, aby se jejich služby staly přirozenou součástí práce každého studenta připravujícího se na odbornou činnost.

DEDIKACE

Článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

POUŽITÁ LITERATURA

Appleton, L. (2017). *Libraries and key performance indicators: a framework for practitioners*. Chandos Publishing.

Černá, Z., & Černý, M. (2012). Role školních knihoven v informační výchově. *Metodický portál RVP*. <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/14819/ROLE-SKOLNICH-KNIHOVEN-V-INFORMACNI-VYCHOVE.htm>

Česká školní inspekce. (2020). *Rozvoj čtenářské gramotnosti na středních školách ve školním roce 2019/2020*.

https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A1vy/TZ_Ctenarska_gramotnost_2019-2020.pdf

Doseděl, T. (Ed.). (2025). *Jak psát odbornou práci SOČ*. Sdružení na podporu talentované mládeže ČR. https://www.snptm.cz/materialy/Jak_psat_odbornou_praci_SOC.pdf

Edu.cz. (2025). *RVP - Rámcové vzdělávací programy*. <https://edu.gov.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy>

European Commision. (2025). *EU Contest for Young Scientists*. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/eucys_en

Grete, F. (2013). *School library impact studies: A review of findings and guide to sources*. <https://massteacher.org/-/media/massteacher/files/employment-licensure/librarytaskforce/wd-28-summary-library-impact-studies.pdf?la=en>

Chrástka, M. (2016). *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*, 2., aktualiz. vyd. Grada.

Knihovnický institut. (2021). *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030*. <https://ipk.nkp.cz/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027/koncepce-rozvoje-knihoven-2021-2027>

Krueger, R. A. (2015). *Focus groups: a practical guide for applied research*, 5th ed. Sage.

Kubacki, K., & Rundle-Thiele, S. (Eds.). (2017). *Formative Research in Social Marketing: Innovative Methods to Gain Consumer Insights*. Springer Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-1829-9>

Loh, C. E., & Binny, A. L. (2024). 'I use the library sometimes just to lose myself': School libraries supporting students' wellbeing and flourishing. *IFLA Journal*, 51(2), 399-408. <https://doi.org/10.1177/03400352241276840>

Masarykova univerzita. (2025). *Středoškolská odborná činnost*. <https://www.fss.muni.cz/spoluprace/stredoskolska-odborna-cinnost>

Merga, M. K. (2020). School Librarians as Literacy Educators Within a Complex Role. *Journal of Library Administration*, 60(8), 889-908. <https://doi.org/10.1080/01930826.2020.1820278>

Merga, M. K. (2021). Libraries as Wellbeing Supportive Spaces in Contemporary Schools. *Journal of Library Administration*, 61(6), 659-675. <https://doi.org/10.1080/01930826.2021.1947056>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2023) *Doporučení MŠMT k činnosti a funkci školních knihoven na základních a středních školách*. https://msmt.gov.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolni-knihovny-cinnost-a-funkce?utm_source=chatgpt.com

Národní knihovna. (2021). *Memorandum o spolupráci Ministerstva kultury a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*. <https://ipk.nkp.cz/docs/memorandum-o-spolupraci-mk-a-msmt>

Národní pedagogický institut ČR. (2025). *SOČ? SOČ!*. <https://www.soc.cz/chci-delat-soc>

Novo Nordisk Foundation. (2025). *Young Scientists*. <https://novonordiskfonden.dk/en/projects/young-scientists>

Society for Science. (2025a). *Regeneron ISEF 2026*. <https://www.societyforscience.org/isef/>

Society for Science. (2025b). *Regeneron Science Talent Search 2026*. <https://www.societyforscience.org/regeneron-sts/>

Stiftung Jugend forscht. (2025). *Jugend forscht*. <https://www.jugend-forscht.de>

Šlapal, M., & Gaszková, K. (2021). Jak může knihovna spolupracovat se školou při rozvoji čtení, čtenářství a čtenářské gramotnosti. *Duha*, 35(4). <https://duha.mzk.cz/clanky/jak-muze-knihovna-spolupracovat-se-skolou-pri-rozvoji-cteni-ctenarstvi-ctenarske-gramotnosti>

Valmores, K. K. D., & Acedera, A. P. (2024). Influence of Information Needs and Information Seeking Behavior on Graduate School Students' Literacy Skills. *British Journal Of Multidisciplinary And Advanced Studies*, 5(2), 10-23. <https://doi.org/10.37745/bjmas.2022.0465>

Zákon č. 257/2001 Sb. Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). (2001). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257>

POZNÁMKA O AUTOROVĚ

Martin Krčál

Absolvoval Katedru informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, kde dnes působí jako asistent. Doktorské studium dokončil na Univerzitě Karlově. V současnosti je ředitelem sekce Online služby a digitalizace v Moravské zemské knihovně, kde se zaměřuje především na vývoj portálu Knihovny.cz a dalších digitálních služeb. Je spoluautorem projektu Citace.com. Pravidelně přednáší o citacích, plagiátorství a citačních manažerech – nejen knihovníkům, ale také učitelům a studentům středních i vysokých škol. V poslední době se intenzivně věnuje tématu umělé inteligence a jejím možnostem v prostředí knihoven.

E-mail: martin.krcal@mzk.cz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6367-633X>